

УДК 91
П12

Серія «Усі уроки»
Заснована 2005 року

Автор:
Наталія Іванівна Павлюк

Павлюк Н. І.

П12 Усі уроки географії. 9 клас. Україна і світове господарство: навч.-метод. посіб. [Текст]/ Н. І. Павлюк. — Х. : ВГ «Основа», 2017. — 304 [1] с. : іл., табл. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-3098-6

Посібник містить розробки усіх уроків географії 9 класу за оновленою Програмою (2017 р.). До кожного заняття подано мету, обладнання, опорні та базові поняття, домашнє завдання та докладно розроблений етап опрацювання нового матеріалу із застосуванням сучасних методів та прийомів. Автор пропонує різноманітний та цікавий дидактичний матеріал, ураховано вимоги компетентнісного підходу до навчання. Використано сучасні статистичні дані.

За документами МОНУ регламентується орієнтовний розподіл годин за розділами та темами, вчитель може вносити зміни в обсязі 20% відведеного часу.

Для вчителів географії та студентів ВНЗ.

УДК 91

ISBN 978-617-00-3098-6

© Павлюк Н. І., 2017
© Корягін В. О., макет обкладинки, 2017
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ВСТУП	7
РОЗДІЛ I. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО	12
Тема 1. Національна економіка	12
Тема 2. Світове господарство	33
РОЗДІЛ II. ПЕРВИННИЙ СЕКТОР ГОСПОДАРСТВА	55
Тема 1. Сільське господарство	55
Тема 2. Лісове господарство.....	90
Тема 3. Видобувна промисловість.....	96
РОЗДІЛ III. ВТОРИННИЙ СЕКТОР ГОСПОДАРСТВА	122
Тема 1. Виробництво та постачання електроенергії	122
Тема 2. Металургійне виробництво	133
Тема 3. Хімічне виробництво. Виробництво деревини, паперу. Виробництво будівельних матеріалів	152
Тема 4. Виробництво машин та устаткування	167
Тема 5. Виробництво тканин, одягу, взуття	184
Тема 6. Виробництво харчових продуктів, напоїв	194
РОЗДІЛ IV. ТРЕТИННИЙ СЕКТОР ГОСПОДАРСТВА	213
Тема 1. Транспорт	213
Тема 2. Торгівля	229
Тема 3. Туризм	239
Тема 4. Наукова діяльність. Освіта. Охорона здоров'я	251
Тема 5. Фінансові послуги. Комп'ютерне програмування.....	257
РОЗДІЛ V. ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА	266
КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ	284
ЛІТЕРАТУРА ТА ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА	301

ПЕРЕДМОВА

Шановний колего!

Дозвольте запропонувати вам посібник із серії «Усі уроки» для курсу «Україна і світове господарство».

Посібник містить конспекти всіх уроків курсу в чіткій відповідності до програми курсу (тематика, кількість і порядок викладення матеріалу).

Конспект кожного уроку містить методично грамотно оформлену «шапку» уроку. Тема уроку відповідає формулюванню, зазначеному в навчальній програмі. Визначено мету уроку з основних напрямків здійснення освітньої діяльності учителя й учнів на уроці — навчальному, розвивальному, виховному відповідно до зазначених у програмі очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Навчальна мета уроку зумовлена вимогами курсу до знанневого та діяльнісного компонентів учнівської діяльності, розвивальна та виховна мета відображує оцінно-ціннісний компонент діяльності учнів, спрямовує на формування життєвих компетентностей засобами предмета.

Зазначено тип уроку залежно від найбільш доцільної та звичної, на думку автора, його структури. У переліку обладнання вказано мінімально необхідний комплект засобів навчання. Цей перелік учитель може доповнити залежно від власних можливостей й оснащення школи засобами навчання предмета. Зазначені опорні й базові поняття кожного уроку спрямовують учителя на виявлення вже сформованого мінімуму знань учнів як опори, а також акцентують увагу на нові поняття, які слід сформулювати.

«Тіло» конспекту поділено на основні організаційно-методичні етапи уроку відповідно до його типу. Для кожного уроку запропоновано варіант мотивації навчальної діяльності учнів, який допоможе викликати зацікавленість учнів до нових знань й бажання виконати для цього запропоновані вчителем види діяльності, зрозуміти світоглядне значення результатів цієї діяльності для особистісного розвитку та формування якості подальшого життя.

Усі подальші етапи уроку побудовані з різних прийомів роботи, які спираються перш за все на самостійне здобуття навчальних досягнень. Перевагу надано загальнокласним та груповим формам роботи. Вони побудовані в такий спосіб, щоб кожен учень протягом усього уроку був залучений до діяльності, відчував свою значущість. Доцільно дозволити учням активно рухатися — це буде додатковим стимулом для учнів «не випадати» з навчального процесу. Природна потреба до участі в цікаво організованих колективних формах роботи сприятиме намаганням учнів краще засвоювати матеріал. Праця під час уроку та бажання готувати домашнє завдання матиме мотивацію не оцінювання, а насамперед можливості участі в цікавому процесі.

Етап актуалізації спрямований на визначення раніше сформованих компетентностей, як з курсу географії, зокрема попередніх уроків, так і інших шкільних курсів та власного життєвого досвіду. Саме в цей етап переважно введений аналіз домашнього опрацювання матеріалу. У такий спосіб учні не чекають напружено його класичної перевірки, позбуваються остраху отримання оцінки. За звичної побудови уроку, після перевірки домашнього завдання, учні свою роль на уроці підсвідомо вважають завершеною — «тепер вчитель буде розповідати новий матеріал».

Роль вчителя в запропонованих прийомах зводиться переважно до консультативної функції. Його завдання — спрямувати самостійну діяльність учнів, показати, що знання — це не кимось викладений матеріал, а досвід реального життя. Чим більше його зрозуміють учні — тим успішнішими вони будуть. Важливою є не стільки сума знань, скільки опанування різних способів її отримання.

З огляду на особливість курсу дуже важливою є формування інформаційної компетентності. Економічні показники є основою аналізування національних та світових економік, а вони змінюються щороку. Тому важливо навчити учнів знаходити їх, простежувати тенденції змін, порівнювати, обчислювати, а вже потім на основі загальних економіко-географічних закономірностей розуміти економічну складову діяльності людства, визначати своє місце в ній. Якщо під час уроку немає можливості залучити інтернет-ресурси, завдання прийому «Хвилинка з інтернетом» можна дати як випереджальне окремим учням — скопіювати необхідні дані і викласти в можливому для відображення на уроці вигляді (слайд-презентації, усного повідомлення, роздруківки тощо), а потім дати домашнє завдання — ознайомитися з даним сайтом. Запропоновані сайти дуже інформативні, здебільшого оригінально й сучасно оформлені, містять багато цікавої інформації. До того ж більшість з них викладені

англійською мовою, що сприятиме формуванню компетентності спілкування іноземними мовами.

Етап закріплення має на меті традиційне коригування та узагальнення здобутих знань, а також мотивування учнів на домашнє опрацювання матеріалу підручника — окремі фрагменти знань мають утворити загальну картину.

Підсумковий етап уроку повинен не стільки стимулювати учнів робити «правильні» теоретичні висновки за наведеною темою, скільки привчити аналізувати наслідки своєї діяльності, бачити її доцільність, спонукати до розуміння багатогранності знань, їхньої значущості, зацікавлювати до подальшої самоосвіти. Можливість побачити академічні знання в житті (прийоми рольових ігор, реклами, власної думки тощо) додатково сприятимуть розумінню учнями значення освіти, формуватимуть практичну компетентність ініціативності та підприємливості. Рухливі прийоми додатково сприятимуть релаксації учнів після напруженої роботи.

Підсумкові уроки за розділами вчитель звичайно проводить на власний розсуд залежно від рівня можливостей учнів, матеріально-технічного оснащення курсу у школі та власного творчого підходу. Запропоновані перевірні завдання різних типів складені у двох варіантах, які вчитель може просто скопіювати й роздрукувати для учнів класу. Перевірку завдань ми пропонуємо здійснити учням самостійно вдома. Одже, учні потренуються в екзаменаційних формах оцінювання знань, а самостійно оцінюючи свої відповіді, або впевняться у своїх знаннях, або будуть змушені закрити виявлені прогалини, скорегувати розуміння певних питань. Оцінювання учителя та самооцінювання учнів під час уроків будуть більш об'єктивними, ніж оцінка контрольної роботи.

Нагадуємо, що програми МОНУ регламентують лише розподіл годин за розділами. Кількість годин та послідовність вивчення тем у межах розподілу визначає вчитель на свій розсуд.

Бажаємо натхнення, успіхів, нових злетів у вашій нелегкій, але найнеобхіднішій справі навчання, розвитку й виховання свідомих, компетентних, відповідальних, людських особистостей.

Автор

ВСТУП

УРОК 1

ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ. ВЗАЄМОДІЯ ГОСПОДАРСТВА І ПРИРОДИ В ГЕОГРАФІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ. ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ В СИСТЕМІ ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК. ЗНАЧЕННЯ ЗНАНЬ З ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Навчальна мета: ознайомити учнів з особливостями нового курсу, організаційними моментами; сформувати поняття «об'єкт вивчення економічної географії», «географічне середовище»; зазначити особливості впливу господарської діяльності на географічне середовище; визначити місце економічної географії в системі географічних наук, її взаємозв'язки з іншими науками; мотивувати на вивчення економічної географії як основи для розуміння аспектів повсякденного життя, свого професійного, соціального та громадянського майбутнього;

розвивальна мета: розвивати наукове мислення, зацікавленість у здобутті нових знань, допитливість;

виховна мета: виховувати відповідальність, взаємоповагу та взаєморозуміння, акуратність.

Тип уроку: формування нових знань, умінь, навичок.

Обладнання: підручник, атлас, контурні карти, економічна карта України, політична карта світу, додаткові джерела інформації з курсу.

Опорні та базові поняття: об'єкт вивчення, географічне середовище, економічна географія, наука, господарство.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Ознайомлення учнів з організацією навчального процесу протягом вивчення нового курсу, обов'язковими джерелами інформації (підручником, атласом, контурними картами), приладдям, з методичним апаратом підручника. Спрямування учнів на необхідність

засвоєння додаткової інформації в позаурочний час із джерел масової інформації.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ми починаємо вивчати новий курс, що стане завершальним обов'язковим географічним курсом. Попередні курси вчили нас розуміти географічну оболонку, ознайомили з природою материків та океанів, України, пояснювали особливості організації суспільства на планеті. Тепер ми почнемо вивчати діяльність людства в найрізноманітніших проявах. Ми навчимося розуміти, де і як господарюють люди, чому вони так живуть, як розвивається Україна порівняно з іншими країнами. Навчимося бачити закономірності в «хаосі» країн та мільярдів їхніх мешканців, прогнозувати подальший розвиток, планувати майбутнє нашої України. Будемо вчитися оцінювати факти, а не беззаперечно сприймати вигідне комусь бачення. Розумну людину важче обдурити та використати, тож набираймося розуму!

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

△ Прийом «Павутинка»

Складіть схему географічних наук, що відомі вам з попередніх курсів. Зазначте, що є об'єктом їхнього вивчення.

△ Прийом «Бесіда»

- ▼ Що ви розумієте під поняттям «економіка»?
- ▼ Навіщо людина здійснює господарську діяльність? Чи змінюється мета господарювання в часі? Чи залежить вона від простору?
- ▼ Що людина отримує внаслідок своєї господарської діяльності? Як у часі змінюються частки потрібних нам їжі, матеріальних предметів та послуг?
- ▼ Що таке знаряддя праці? предмет праці? Наведіть приклади. Що з них змінюється в часі?
- ▼ Звідки людина для своїх потреб бере все, що згодом переробляє для своїх потреб?

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1 Об'єкт вивчення економічної географії

△ Прийом «Робота з підручником»

Знайдіть визначення поняття «економічна географія» та «об'єкт вивчення економічної географії». Зверніть увагу, яким чином у підручнику виділені поняття. Зазначте основні складові понять. Що для вас є незрозумілим?

- ▼ Які слова акцентують увагу на тому, що це географічне поняття?
- ▼ Які складові понять ви замінили б на синонімічні, зрозуміліші для вас?
- ▼ Чи виникли в когось заперечення щодо тотожності запропонованих замінів?

△ Пояснення вчителя з елементами бесіди

Ми не даремно так детально вчимося аналізувати поняття. По-перше, визначень одного й того самого поняття існує декілька. Головне — розуміти суть, принципову відмінність понять, а не їхніх формулювань. По-друге, аналізування стане чи не найголовнішим нашим методом під час вивчення курсу. Зміни в природі, порівняно з тривалістю життя людини, тривають довго, а наша діяльність — це тривалість нашого життя, тому зміни щоденні. Маємо не зазубрити факти, а навчитися знаходити їх. У сучасний інформаційний вік це зовсім не складно. Та будь-які факти потрібно уміти правильно оцінювати. Попри їхню різноманітність та змінність, вони мають певні закономірності.

2 Взаємодія господарства і природи в географічному середовищі

△ Прийом «Формуємо поняття»

Свою господарську діяльність людина здійснює в географічному середовищі. Сформулюйте поняття «географічне середовище» (беріть до уваги, що розуміють під поняттям «середовище» в біології, фізиці, хімії). Порівняйте своє визначення з визначенням у підручнику.

- ▼ Що ви додали б до свого поняття? З чим не згодні?
- ▼ Чим географічне середовище відрізняється від географічної оболонки?

△ Пояснення вчителя з елементами бесіди

Різнманітність географічного середовища вже на початку розвитку людини обумовлювала різноманітність її діяльності.

- ▼ Наведіть приклади господарської діяльності людини залежно від місця мешкання (узбережжя, ліс, степ тощо).

З часом люди об'єдналися за певними ознаками, утворили систему поділу території Землі на окремі країни. Кожна група отримала частину географічного середовища з певним, характерним тільки для цієї країни комплектом природних умов та ресурсів. Це сприяло формуванню господарства залежно від середовища в межах усєї країни (люди навчилися обмінюватися результатами праці).

- ▼ Назвіть дві будь-які країни. Як природне середовище вплинуло на господарську діяльність її громадян?
- ▼ Чи продовжуємо ми господарювати тільки в межах своєї країни?

Ми часто говоримо, що людина підкорює природу. Чи насправді це так? Ми дуже змінюємо її заради своїх потреб, але ж не в змозі скасувати її закономірності. Людина впливає на природу технікою, виробництвом, на певний час присвоює собі частинки природи. Вона ускладнює природні колообіги речовин, енергії, але не в змозі скасувати їх, синтезує речовини, що не наявні в природі, унаслідок чого природа змінює, але не скасовує своїх закономірностей розвитку. Звести господарську діяльність до економічних процесів — це чекати на незворотні згубні наслідки для людства. Тільки географія може комплексно вивчати діяльність людини, зазначати перспективи розвитку, спрямовувати в безпечному напрямку.

3 Економічна географія в системі географічних наук

△ Прийом «Практичність теорії»

Доповніть складену схему географічних наук економічною географією. Яке сусідство для неї найбільш актуальне?

Зверніться до змісту підручника, переліку карт атласу. З якими іншими науками економічна географія має тісні зв'язки? Зазначте ці науки на схемі.

4 Значення знань з економічної географії

△ Прийом «Практичність теорії»

Господарська діяльність людини створює нам певні матеріальні блага та послуги. Для нас суттєві їхні якість та можливості, ціна, наслідки використання та інші чинники.

- ▼ Чи завжди ціна — показник можливостей продукту?
- ▼ Чи всім людям потрібні однакові можливості продукту?

Маєте альтернативні товари, знаєте їхні характеристики, виробника (ціна не має значення). Ви не будете використовувати їх у професійній діяльності. Як обиратимете товар?

Товари:

- 1) викрутка українського виробника з пластиковою ручкою; викрутка японського виробника з пластиковою ручкою; викрутка невідомого виробника з поліпропілену;
- 2) сукня з натурального матеріалу китайського виробництва; сукня з шовку китайського виробництва; сукня з матеріалу тваринного походження китайського виробництва;
- 3) колумбійська кава сорту арабіка; ефіопська кава сорту робуста; узбецька кава сорту мокко.

Критерії вибору різні. В одних випадках ви щось чули про виробника, в інших — розумієте якість матеріалу, а інколи взагалі сумнівається — чи можливо таке. Вивчення економічної географії

надасть вам основи знань про те де, з чого, як, навіщо виробляють те, що ми споживаємо.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

△ Прийом «Ти мені — я тобі»

Сусіди по парті одне одному дають визначення понять, засвоєних на уроці, пояснюють, як вони їх розуміють. Зокрема: «економічна географія», «об'єкт вивчення економічної географії», «географічне середовище».

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

△ Прийом «Власна думка»

- ▼ Чого ви очікуєте від вивчення курсу?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Опрацюйте §_____
- Детально ознайомтеся зі структурою підручника, атласу. Зазначте основні розділи, теми. Знайдіть відповідність тем підручника та атласу.

РОЗДІЛ І. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

ТЕМА 1. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УРОК 2

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА (НАЦІОНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО). ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК» ТА ЙОГО ПОКАЗНИКИ: ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ (ВВП), СТРУКТУРА ВВП, ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ (ІЛР)

Навчальна мета: сформувати поняття «національна економіка», «економічний розвиток», ВВП, ВНП, ІЛР; ознайомити з принципами підрахунку показників розвитку економік світу; порівняти показники економічного розвитку України з аналогічними для інших країн світу; навчити аналізувати економічні показники; поглибити міжпредметні зв'язки з історією, економікою;

розвивальна мета: розвивати логічне та аналітичне мислення, зацікавленість в отриманні найсучаснішої інформації, уміння робити власні судження; формувати відповідальне ставлення до здобуття нових знань як основи для подальшого особистісного зростання;

виховна мета: виховувати відповідальність, повагу до думки інших, взаєморозуміння.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник, атлас, роздавальні картки.

Опорні та базові поняття: національна економіка, економічне зростання, економічний розвиток, ВВП, ВНП, ІЛР, базисний рік, співставні ціни.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

△ Прийом «Бесіда»

- ▼ Чим відрізняється економічна географія від економіки?
- ▼ Що очікуєте від вивчення курсу?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Людство поступово самоорганізувалося в окремі територіальні утворення — країни. Кожна з них веде певну господарську діяльність. Хтось живе добре, хтось — гірше. Така оцінка ґрунтується на порівнянні умов мешкання, кількості та сучасності предметів споживання. Як перетворити ці, доволі суб'єктивні оцінки, на єдину систему порівнянь?

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

△ Прийом «Бесіда»

- ▼ Що ви розумієте під поняттям «господарська діяльність»?
- ▼ Що використовує людина для створення матеріальних та духовних благ?
- ▼ Чи всі люди господарюють за однаковими напрямками та в однакові способи? Від чого це може залежати? Чи є в ній закономірності?

△ Прийом «Павутинка»

Зазначте всі чинники (вони можуть розподілятися на конкретизованіші, тобто формувати розгалужену «павутинку»), що, на вашу думку, впливатимуть на господарську діяльність окремих країн.

△ Прийом «Мозковий штурм»

Частина населення певної країни може працювати за її межами, наприклад, заробітчани-українці в Португалії, Італії та ін. Водночас у країні працюють іноземні підприємства, наприклад, іноземні банки, підприємства, що належать приватним закордонним власникам. Чи впливають ці факти на загальне багатство країни? Яким чином? Спробуйте оцінити — це добре чи погано.

V. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1 Національна економіка

△ Прийом «Робота з підручником»

З'ясуйте поняття «національна економіка».

△ Пояснення вчителя з елементами бесіди

На прикладі України ми бачимо, якщо виникає одна проблема, вона спричиняє низку інших. Тож національна економіка — це єдина система, що має певні ознаки (аналогічно ми розглядали природно-територіальні системи):

- загальне економічне середовище (законодавство, єдина грошова одиниця, фінансова система);

- економічні зв'язки між усіма ланками;
- територіальна визначеність (у межах держави).

Національна економіка склалася не за раз. Вона є продуктом історичного розвитку господарської діяльності людини — від натурального до товарного господарства.

- ▼ Пригадайте з історії: чим вони різняться?

У результаті такого розвитку склалися державний, приватний та змішаний сектори.

- ▼ Наведіть приклади кожного з секторів в Україні.

Національну економіку становлять: матеріальне виробництво (виготовляє засоби виробництва та предмети споживання); нематеріальне виробництво («виробляє» послуги, знання, інформацію тощо); невиробнича сфера (армія, юстиція, громадські організації).

- ▼ Чому останню сферу долучають до національної економіки, адже вона нічого не виробляє?

Суб'єктами національної економіки є підприємства, фірми, організації, установи.

- ▼ Чи належать до цього переліку домашні господарства?

2 Поняття «економічний розвиток»

△ Прийом «Мозковий штурм»

- ▼ Чим різняться поняття «економічне зростання» та «економічний розвиток»?

△ Пояснення вчителя з елементами бесіди

Саме цими поняттями часто маніпулюють чиновники, політики. У першому випадку констатують збільшення обсягів економіки (виробленої продукції, накопичення золотовалютних запасів тощо). У другому — може не бути значних обсягів виробництва, але виробляють найсучасніше, технологічне, якість товарів та послуг на найвищому рівні, соціальні показники життя зростають (гарне житло, дороги, доступ до послуг тощо). Прикладом може слугувати подальша доля Німеччини та СРСР після Другої світової війни. У СРСР виробляли багато електрики, верстатів та обладнання, добували багато ресурсів, але жили погано, вироблена продукція була несучасною, послуги примітивними та неякісними. Водночас ФРН, не маючи такої сировинної бази як у СРСР, роблячи ставку на технологічність, сучасність, якість, поступово переходила на якісно новий рівень економіки, почала лідирувати в Європі.

У СРСР ставка була зроблена на накопичення, а в ФРН — на споживання. Чим більше споживають, тим більша потреба в нових якісніших товарах та послугах, а для їхнього виробництва потрібно

постійно модернізувати виробництво. У країнах з ринковою економікою співвідношення між споживанням та накопиченням 65–70 % та 30–35 %, у жорстко керованих економіках ці пропорції порушені в бік збільшення накопичення (а нащо вкладати, і так працює!). Наочно ми це побачимо, вивчаючи окремі галузі виробництва.

△ Прийом «Формуємо поняття»

Сформулюйте поняття «економічний розвиток».

3 Показники економічного розвитку національних економік

△ Пояснення вчителя з елементами бесіди

Ми характеризували національну економіку суб'єктивними оцінками — «добре», «погано». Для оцінювання рівня розвитку національних економік було розроблено та прийнято ООН систему національних рахунків — статистичний облік різних видів економічної діяльності. Розгляньмо основні показники.

ВВП — сумарна вартість товарів та послуг, вироблених за рік у межах держави (чи іншої територіальної одиниці) усіма суб'єктами господарської діяльності незалежно від їхньої громадянської приналежності. Наприклад, металургійна компанія «АрселорМіталл Кривий Ріг» частково належить індійському бізнесменові. Різновидом ВВП є ВВП.

ВНП — сумарна вартість товарів та послуг, вироблених за рік національними суб'єктами, незалежно — в межах країни чи поза нею.

▼ Чи має значення громадянство для розвитку держави?

Іноземні інвестиції — благо для економічного зростання (податки надходять, робочі місця є).

Існує кілька методик підрахунку ВВП, тому в міжнародній статистиці значення можуть не збігатися, але вони є співставними.

Для того щоб порівняти ВВП різних країн, простежити динаміку ВВП країни протягом якогось періоду, його розраховують у **співставних цінах базисного року**.

▼ Як ви вважаєте, що означає співставні ціни? Наприклад, як порівняти ціну молока в ЄС, Україні, Росії, США?

Так, можна обчислити за валютним курсом, а чи завжди він є реальним? В Україні на один долар можна купити 2 л молока, в Росії — 1 л, в Європі й того менше. Таке порівняння називають **паритетом купівельної спроможності**. Тому ВВП обчислюють у цінах США (найбільша економіка світу, на ринку якої представлено понад 90 % товарів світу). Тобто кількість виробленого в Україні молока ми помножимо на його ціну в США і додаємо до вартості іншої продукції. За **базисний рік** приймають 0-й чи 5-й рік десятиріччя, таким

чином, можна зіставляти ВВП, незважаючи на інфляцію, стрибки курсів валют тощо.

△ Прийом «Хвилинка інтернету»

На сайті ЦРУ <https://www.cia.gov/> оберіть закладку Library/The World Factbook/References/guide to country comparisons. Далі оберіть категорію Economy. Визначте країни-лідери та країни-аутсайди за показником ВВП за паритетом купівельної спроможності (GDP (Purchasing power parity)); з'ясуйте місце України в рейтингу.

- ▼ За цим рейтингом Китай та Індія опинилися попереду Німеччини. Чи справді якість життя в цих країнах краща?
- ▼ Який фактор потрібно врахувати?

Перегляньте рейтинг ВВП з розрахунку на одну особу (GDP — per capita (PPP)). Як змінилася ситуація? На якому місці Україна?

△ Пояснення вчителя з елементами бесіди

- ▼ Чи справді ми живемо на рівні Бутану, гірше за Свазіленд, Монголію? Яку особливість національної економіки не враховано?

На тіньову економіку в Україні, за оцінками окремих експертів, припадає понад 40 % господарської діяльності. Виведення з такого положення дасть нам змогу не тільки збільшити прибутки, але й на рівних співпрацювати з реальними економіками передових країн.

Для визначення ступеня економічного розвитку держави, що ми будемо вивчати пізніше, важливою є структура ВВП, тобто з'ясування, які виробництва яку частку приносять у загальний обсяг. Про це поговоримо на наступному уроці.

Важливим показником є **національний дохід (НД)** — це чистий прибуток. Його розраховують як ВВП без відрахувань на зношення основних засобів виробництва. НД є більш наочним для відображення реального рівня життя громадян країни в певний час. З точки зору країни важливими є амортизаційні відрахування, оскільки вони є фондом для ремонту старих та закупівлі нових знарядь праці, що в майбутньому дадуть прибуток. Тобто ВВП, ВВП — більш показні для країни в цілому.

△ Прийом «Підказка»

НД відображає середній рівень матеріального життя людини — і мільярдерів, і жебраків. Чи достатньо цього, щоб робити висновок про якість життя всіх громадян? Які ще показники (тобто статистичні, а не оцінно-суб'єктивні) можна було б використати? Використайте наведені підказки для відповіді:

- 1) Екваторіальна Гвінея усього на два пункти відстає від Японії за рівнем доходів на душу населення (за рахунок нафти та

лісоматеріалів), при цьому тривалість життя в першій країні — 64 роки, у другій — 85 років.

- 2) Білорусь та Ботсвана (за рахунок видобування алмазів) мають приблизно однакові показники за рівнем доходів на душу населення, хоча рівень урбанізації у першій — близько 78 %, у другій — 56 %.
- 3) Україна та Бутан за рівнем доходів на душу населення йдуть одна за одною, проте в Україні рівень писемності становить майже 100 %, а в Бутані — лише 65 %.

△ Пояснення вчителя з елементами бесіди

ООН уведений показник *індекс людського розвитку (ІЛР)* — показник досягнень країни в розвитку людського потенціалу. Його обчислюють за трьома показниками: *середньою тривалістю життя*; *індексом освіти* (середня тривалість навчання дітей та дорослих); *НД на душу населення*.

Індекс ІЛР: 0–0,54 балів — низький рівень розвитку країни; 0,55–0,69 балів — середній; 0,7–0,79 балів — високий; 0,8–1 балів — дуже високий.

△ Прийом «Хвилинка інтернету»

На сайті Програми розвитку ООН (<http://hdr.undp.org/>) перейдіть на закладку Publications/Global reports. Перегляньте у «Доповіді про людський розвиток 2016 року» дані про показник ІЛР. Визначте країни-лідери та місце України (с. 198–201). Також у доповіді можна побачити тенденцію зміни індексів та інші показники розвитку населення.

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

△ Прийом «Фізкультхвилинка»

Учитель роздає учням великі картки з написами: «дохід українця» (2 шт.); «дохід іноземця в Україні» (2 шт.); «амортизаційні відшкодування»; «ВВП»; «ВНП»; «НД»; «ІЛР»; «тривалість життя»; «співставна ціна»; «рівень освіти»; «кількість населення»; знаки множення, ділення, додавання, рівняння. Учні, групуючись відповідним чином, повинні скласти основні поняття уроку.

VII. ПІДСУМКИ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

△ Прийом «Незакінчене речення»

- Національна економіка синонімічна до поняття....
- Містить матеріальне,
- Економічне зростання відображує...

- Головним показником економічного розвитку є...
- Для оцінювання рівня життя людей у певній країні розраховують...

△ **Пояснення вчителя з елементами бесіди**

Щороку дослідницький центр «Інститут Землі» при Колумбійському університеті під егідою ООН проводить дослідження про рівень «щастя населення» в окремих країнах світу. Ці показники не збігаються з ІЛР. Окрім економічних показників, ураховують дані опитувань про почуття безпеки громадянами, упевненості в завтрашньому дні, щедрість, великодушність, загальне почуття щастя. 2016 року найщасливішими визнані данці, українці — на 123 місці. А ось костариканці, які, за ВВП на душу населення, посідають 102 місце, посіли 14, обігнавши німців, бельгійців, люксембуржців, жителів Великої Британії. Можливо, не все вимірюється гаманцем? Посміхніться!

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Опрацюйте § _____
- Підготуйте есе «Україна на 84 місці (2016 року) за розвитком ІЛР» (будь-які роздуми — причини, шляхи виходу, важливість чи неважливість тощо).
- Підготуйте коротке повідомлення про Стіва Джобса та Марка Цукерберга, акцентуючи увагу на способі заробляння статків та відсутності маніакального накопичення, притаманного окремим надзвичайно багатим людям.

══════════ **УРОК 3** ══════════

**СЕКТОРАЛЬНА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ.
ПРАКТИЧНА РОБОТА 1 «АНАЛІЗ СЕКТОРАЛЬНОЇ
МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ»**

Навчальна мета: сформувати поняття «сектор економіки», «галузь господарства»; ознайомити з галузевим складом секторів економіки, їх структурним співвідношенням на різних етапах, в окремих країнах, тенденціями змін; навчити аналізувати структуру ВВП та зайнятості населення за секторальним принципом; удосконалювати навички аналізу

статистичної інформації, додаткових джерел знань; поглиблювати між-предметні зв'язки з історією, економікою; формувати навички роботи з економічними картами;

розвивальна мета: розвивати аналітичне та критичне мислення, уміння робити висновки, працювати в групі; формувати розуміння комплексності знань на основі предметних;

виховна мета: виховувати взаєморозуміння та взаємоповагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник, атлас, політична карта світу.

Опорні та базові поняття: галузь господарства, сектор економіки, сільське господарство, промисловість, сфера послуг, ВВП, зайнятість населення.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

△ Прийом «Географічний футбол»

Один учень дає визначення будь-якого поняття (у власному розумінні), вивченого на попередньому уроці, та «пасує» іншому учневі. Той або доповнює попереднє визначення, або дає визначення іншого, пов'язаного з попереднім, і, в свою чергу, «пасує» далі (наприклад, ВВП → національне господарство → ВНП → співставні ціни тощо).

△ Прийом «Власна думка»

Есе «Україна на 84 місці (2016 року) за розвитком ІЛР».

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З курсу історії вам відомо, що суспільство у своєму історичному розвитку поступово розвиває свою господарську діяльність. Людина на будь-якому етапі працювала, але результати праці, а відповідно рівень життя суттєво різняться. Навіщо нам це в курсі географії, адже це зрозумілі речі? Справа в тому, що ми вдосконалюємо господарську діяльність, освоюємо нові види, але не можемо зовсім відмовитися від суті тієї роботи, що виконували кілька тисячоліть тому. В усучасненому вигляді вона залишається — десь у більших обсягах, десь — у менших. Нехай супермодернізованою лопатою, але картоплю потрібно викопати, швачка не з голкою у руках, а з пультом від автоматизованого швацького устаткування, шие одяг. Чи в усіх куточках планети суспільство розвивається однако-вими темпами? Звісно, що ні. Наприклад, сучасні племена Амазонії господарюють на рівні первісної людини. Деякі народи Африки

за своєю господарською діяльністю нагадують українські племена часів Київської Русі. Мешканець японського мегаполісу бере участь у створенні матеріальних благ, дивлячись у монітор та клацаючи по клавіатурі. Завдання нашого уроку: зрозуміти нюанси рівня господарської діяльності суспільства в часі та просторі.

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

△ Прийом «Бесіда»

- ▼ Що є сировиною для матеріальних благ людини? Звідки вона їх бере?
- ▼ Назвіть основні види матеріальних продуктів, необхідні людині для виживання.
- ▼ Назвіть основні види матеріальних продуктів, що роблять наше життя комфортнішим, зручнішим, різноманітнішим.
- ▼ Назвіть види послуг, що людина може отримати для догляду за собою, для розвитку своїх розумових здібностей, для відпочинку тощо.
- ▼ Що таке національне господарство?
- ▼ Що і хто є суб'єктами національного господарства? Що вони виробляють?
- ▼ Унаслідок чого протягом історії розвитку в суспільства склався розподіл праці?

V. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1 Галузевий склад господарства

△ Пояснення вчителя з елементами бесіди

Усі суб'єкти національної економіки, які виробляють однотипну за своїм призначенням продукцію, утворюють *галузі виробництва*.

- ▼ Яку продукцію, наприклад, вироблятимуть машинобудування, сільське господарство, видобувна галузь?

△ Прийом «Мозковий штурм»

- ▼ Які чинники, крім виробленої продукції, відрізнятимуть наведені галузі?

△ Пояснення вчителя з елементами бесіди

Залежно від типу продукції галузі умовно можна поділити на ті, що спрямовані на *видобування чи вироблення сировини* (сільське та лісове господарство, видобувна промисловість), ті, що *перероблюють сировину* на предмети споживання та знаряддя праці (електроенергетика, машинобудування тощо), та ті, що *надають певні послуги* для населення й обслуговують інші галузі.

△ **Приєм «Практичність теорії»**

Використовуючи атлас (карти, зміст), запишіть галузі, що належать до кожного з названих типів. Доповніть інформацію, використавши підручник.

1-ша група. Сировинні галузі.

2-га група. Переробні галузі.

3-тя група. Обслуговувальні галузі.

2 Секторальна модель економіки країни

△ **Пояснення вчителя з елементами бесіди**

Такі типи галузей називають *секторами економіки*. «Теорію секторів» висунули вчені Алан Фішер та Колін Кларк, викремивши *первинний, вторинний та третинний* сектори. Сутність висунутої теорії полягала не в простій систематизації галузей, а в аналізі їхнього розвитку та прогнозуванні тенденцій розвитку залежно від розвитку господарства. Необхідно було показати, як різноманітність складових секторів економіки та їхній розвиток впливають на загальний розвиток господарства.

Проаналізувавши статистичні дані в історичному аспекті, вчені виявили, що на початку розвитку національного господарства перевагу мав первинний сектор і дохід (він був невеликим) людина витрачала повністю на його продукцію (переважно харчі). У міру становлення та зростання вторинного сектора, тобто промислових галузей, зростає третинний сектор для їх обслуговування (транспорт, управління тощо) та надання послуг населенню, зростає і дохід на душу населення. Більшу частину доходу людина починає витрачати на продукцію промисловості, з'являється можливість купувати послуги.

▼ Для цього етапу характерне накопичення матеріальних благ.

Яку людину вважають успішною на цьому етапі розвитку господарства?

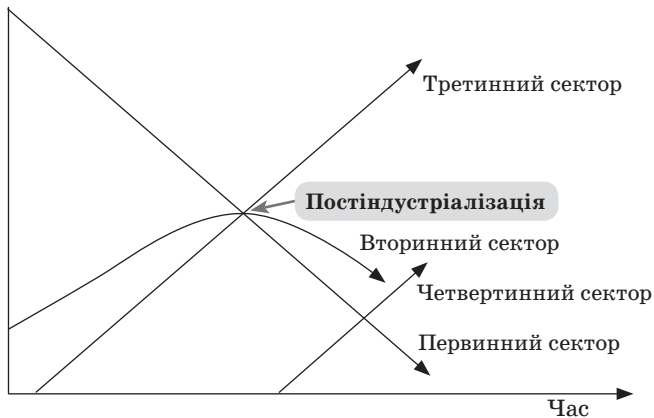
▼ Який автомобіль ви б обрали — *Tesla* — чи інкрустований золотом *Rolls-Royce*? Чому?

▼ На що ви потратили б кошти — на дорогий килим чи сучасний телефон?

Напевно, якщо б ви запитали своїх бабусь та дідусів, вибір би різнився.

У міру подальшого зростання економіки та доходів, людина забезпечує необхідно комфортне існування, і дедалі більше витрачає на туристичні подорожі, власне здоров'я, освіту, задоволення духовних запитів тощо. Тобто більшою стає потреба у третинному секторі. До того щоб мати більше часу на все це, потрібно

вдосконалювати техніку та технології для задоволення базових потреб (їсти, носити одяг тощо), тобто активно розвивається наука, удосконалюється управління. Поступово зі сфери послуг виділяється **четвертинний** сектор економіки (фінанси, управління, освіта, наука, культура тощо). У третинному залишаються матеріальні послуги (транспорт, зв'язок, торгівля, громадське харчування, побутові послуги тощо). Відповідно до розвитку секторів змінюється і частка зайнятих у кожному з них. Стан та тенденції розвитку секторів економіки наочно демонструє «модель Кларка-Фішера».

△ Прийом «Випереджувальне завдання учнів»

Повідомлення про Стіва Джобса, Марка Цукерберга.

△ Прийом «Мозковий штурм»

- ▼ Чому для курсу географії, що ми почали вивчати, важливо зрозуміти таку економічну закономірність?

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

△ Прийом «Практичність теорії»

Практична робота 1 «Аналіз секторальної моделі економіки»

Використовуючі дані таблиці, проаналізуйте залежність економічного розвитку держав від структури секторів економіки та зайнятості в них населення.

- 1) Яка з наведених країн найбільш розвинута? Який показник свідчить про це?
- 2) Яке співвідношення секторів економіки в цій країні (округлити до цілих одиниць). Як це співвідноситься з «моделлю Кларка-Фішера»?